

عراز جادوی زندگی
روش اخلاقی اهل بیت مصملاً ﷺ در اصلاح الگوی مصرف
(بررسی تطبیقی دیدگاه اخلاقی معاصرین در بهبود شیوه‌های مصرف)

مؤلف: قادر غدیری

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۷

فصل اول: معرفی شیوه‌های درست مصرف از نگاه معصومان علیهم‌السلام

شیوه‌های شخصی.....	۳۱
۱- میانه روی در خوراک.....	۳۲
اشکال در استفاده از خوراکی‌های مختلف.....	۳۵
۲- لباس و آراستگی.....	۳۷
۳- محل سکونت.....	۴۲
مسکن‌های ممنوع.....	۴۳
۴- مرکب و ماشین.....	۴۵
۵- استفاده از رایحه دلنشین.....	۴۵
۶- منزلت در جامعه.....	۴۶
شیوه‌های خانوادگی.....	۵۰
تهیه لوازم زندگی.....	۵۱
۱. رعایت حد اعتدال.....	۵۱

- ۵۳ ۲. افزایش رفاه خانواده.....
- ۵۷ ۳. دید و بازدید.....
- ۶۰ شیوه‌های اجتماعی.....
- ۶۱ الف. نگهداری دارایی‌های جمعی.....
- ۶۱ ۱. منابع طبیعی.....
- ۶۲ ۲. جنگل‌ها.....
- ۶۳ ۳. منابع آبی.....
- ۶۳ ۴. نفت و گاز.....
- ۶۵ ۵. مس. وارد.....
- ۶۵ ب. تب. بیع. س. راه. مملکت.....
- ۶۶ ج. پاسداری از دارایی‌های خصوصی.....
- ۶۷ ۱. پاسداری از دارایی‌های مردم.....
- ۶۹ ۲. کوتاهی در نگهداری از اموال عمومی.....
- ۷۰ ۳. زیاده روی در استفاده از اموال مجاز دیگران.....
- ۷۱ ج. میانه روی در کمک به بینوایان.....
- ۷۵ ۱. تعارض بین اسراف و ایثار.....
- ۷۶ ۲. ایثار دیگری بر عیال.....
- ۷۸ ۳. ایثار دیگری بر خویش.....

فصل دوم: آسیب شناسی اخلاقی الگوی مصرف

- ۸۳ الف. اسراف.....
- ۸۳ مفهوم شناسی اسراف.....
- ۸۵ ابعاد و مصادیق اسراف.....
- ۸۶ ۱. تجاوز از حدود شرعی.....

۸۶	۲. تجاوز از حدود و معیارهای عقلی.....
۸۷	۳. تجاوز از حدود عرف جامعه.....
۸۹	عوامل اسراف.....
۹۰	۱. رویگردانی از یاد خدا.....
۹۱	۲. دنیا خواهی محض.....
۹۲	۳. - و دنیایی.....
۹۳	۴. زبردت خانوادگی.....
۹۴	۵. فساد اخلاقی.....
۹۴	۶. تقلید از اسباب گناه.....
۹۷	۷. وسواس.....
۹۸	۸. ثروت اضافی.....
۹۹	۹. طغیان و استکبار.....
۱۰۰	۱۰. استعمار.....
۱۰۱	پیامدهای اسراف.....
۱۰۲	الف. پیامدهای مادی و دنیوی.....
۱۰۲	۱. هلاکت.....
۱۰۲	۲. کم برکتی.....
۱۰۲	۳. زوال نعمت.....
۱۰۳	۴. ورشکستگی.....
۱۰۳	۵. فقر.....
۱۰۴	۶. نابودی امکانات.....
۱۰۴	۷. نرسیدن به ثروت.....
۱۰۴	۸. بیماری جسمی.....
۱۰۵	ب. پیامدهای معنوی و اخروی.....

۱. خشم الهی ۱۰۶
۲. کیفر اخروی ۱۰۶
۳. محرومیت از هدایت ۱۰۶
۴. پستی نزد خدا و زیبونی آخرت ۱۰۷
۵. آفت جود ۱۰۷
۶. بی مروتی ۱۰۸
۷. از بین رفتن شرافت ۱۰۸
۸. بی رغبتی در امور نیک ۱۰۹
۹. عدم استجابات دعا ۱۰۹
- ب. تبذیر ۱۱۰
- مفهوم شناسی تبذیر ۱۱۰
- فرق بین اسراف و تبذیر ۱۱۰
- مبذرین برادران شیاطین ۱۱۲

فصل سوم: راه‌های اخلاق و اصلاح الگوی مصرف

- الف. اقتصاد ۱۱۵
- مفهوم شناسی اقتصاد ۱۱۶
- ابعاد و مصادیق اقتصاد ۱۱۷
- یک. ابعاد شخصی ۱۱۷
۱. اقتصاد در خوردن و آشامیدن ۱۱۷
۲. اقتصاد در تلبس ۱۱۸
۳. اقتصاد در مسکن ۱۱۹
۴. اقتصاد در مرکب ۱۲۱
۵. اقتصاد در جایگاه شخصیتی ۱۲۲

۱۲۲	 دو. ابعاد جمعی
۱۲۳	 ۱. اقتصاد در مخارج زندگی
۱۲۵	 ۲. اقتصاد در امکانات عمومی
۱۲۶	 عوامل اقتصاد
۱۲۶	 ۱. تقویت ایمان
۱۲۷	 ۲. تقویت روح پرهیزکاری
۱۲۸	 ۳. با/ بردن روحیه اخلاص
۱۲۸	 ۴. تأمل در رزق/اجاه اقوام مقتصد و مسرف
۱۲۹	 ۵. توجه به آثار اقتصاد
۱۲۹	 ۶. خانواده اقتصاد مناس
۱۳۰	 ۷. وقف و انفاق
۱۳۱	 ۸. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۳۲	 آثار اقتصاد
۱۳۳	 ۱. حفظ سرمایه؛ دوام حیات مادی
۱۳۴	 ۲. تأمین زندگی آینده
۱۳۵	 ۳. جلوگیری از فسادهای مالی
۱۳۶	 ۴. تأمین نیازمندان
۱۳۹	 ۵. حفظ رفاه و فراغت مطلوب در زندگی
۱۴۰	 ۶. مبارزه با استعمار
۱۴۰	 ۷. احترام به نعمتها
۱۴۱	 ب. قناعت
۱۴۲	 مفهوم شناسی قناعت
۱۴۲	 ابعاد و مصادیق قناعت
۱۴۲	 ۱. بعد درونی، صفتی

- ۱۴۳..... ۲. بعد ظاهری، رفتاری
- ۱۴۴..... جنبه شخصی
- ۱۴۸..... جنبه جمعی
- ۱۴۹..... عوامل قناعت
- ۱۵۰..... ۱. ایمان استوار به خداوند
- ۱۵۱..... ۲. اعتقاد به معاد؛ پاداش و کیفر
- ۱۵۳..... ۳. میانه روی
- ۱۵۳..... ۴. رفتار کارگزاران حکومت
- ۱۵۴..... ۵. توجه پایین تر از خود
- ۱۵۵..... ۶. زهد
- ۱۵۶..... ۷. پرهیز از حرص و ولع
- ۱۵۷..... ۸. عفت
- ۱۵۷..... ۹. عقل
- ۱۵۸..... ۱۰. توجه به آثار نیک قناعت
- ۱۵۸..... آثار قناعت
- ۱۵۹..... ۱. حفظ دین
- ۱۶۰..... ۲. کفایت عمل کم
- ۱۶۰..... ۳. محبوبیت نزد خداوند
- ۱۶۱..... ۴. آسودگی
- ۱۶۳..... ۵. بی نیازی
- ۱۶۵..... ۶. بقاء نعمت
- ۱۶۶..... ۷. قناعت، راه درمان طمع
- ۱۶۹..... ۸. پاک دامنی
- ۱۷۰..... ۹. حیات طیبه

۱۷۱	۱۰. اصلاح نفس.....
۱۷۲	۱۱. چشم روشنی.....
۱۷۲	۱۲. بخشندگی مالی.....
۱۷۳	۱۳. عزت نفس.....
۱۷۵	۱۴. خوشبختی.....
۱۷۶	۱۵. آزادی معنوی.....

فصل چهارم: کارگزاران اصلاح الگوی مصرف

۱۸۱	مبلغان دین.....
۱۸۲	معلمان و اساتید.....
۱۸۳	مدیران دولتی.....
۱۸۶	مردم.....
۱۸۶	رسانه‌های گروهی.....
۱۹۱	نتیجه بحث.....
۱۹۹	منابع.....

پیشگفتار

هر جامعه با وجه به نوع الگوی مصرف خود می‌تواند در تخصیص منابع تولید، نوع کالاهای تولیدی و نحوه توزیع آن‌ها موفق باشد؛ چون اختصاص درست منابع برای تولید کالاهای تأمین نیازهای ضروری و حیاتی جامعه با خدمات دهی مناسب و از بین بردن فقر و محرومیت وابسته به اصلاح الگوی مصرف می‌باشد و این امر مبتنی بر جهت دهی معقول و منطقی به افکار، عقاید، آداب و رسوم و ارزش‌های مورد قبول جامعه یا به طور خلاصه، فرهنگ عمومی مردم می‌باشد. اگر وضعیت جامعه به گونه‌ای باشد که افراد را به سمت مصرف گرایی افراطی سوق دهد، بخش اعظم منابع درآمد جامعه به جهت اختصاص می‌یابد و روشن است که در چنین وضعیتی از سطح پس انداز کل کاسته، زمینه مناسب برای سرمایه گذاری فراهم نمی‌گردد.

این مسأله کاهش تولید و فقر اجتماعی را به دنبال می‌آورد و ضعف اقتصادی نیز زمینه فقر فرهنگی و انحطاط اجتماعی را فراهم می‌کند و این امور در مجموع، آسیب پذیری جامعه را در برابر قدرت‌های سلطه گر افزایش می‌دهد و استقلال سیاسی کشور را تهدید می‌کند و چنان که تأمین نیازهای رو به افزایش جامعه از راه واردات انجام گیرد، تأمین ارز مورد نیاز برای خرید از بازار جهانی، روند وابستگی را تشدید می‌نماید. البته این سخن بدان معنی نیست که مصرف گرایی

را به طور کلی از جامعه نفی کنیم که در این صورت تولید نیز افت چشمگیری خواهد داشت، بلکه اصلاح هزینه‌ها و ارائه الگویی مناسب برای مصرف جامعه مورد نظر می‌باشد.

در این میان، بایستی فرهنگ‌سازی پایداری را به اجرا گذاشت که این خود نیازمند راهکارهایی است تا همه افراد جامعه لزوم اصلاح رفتارهای مصرف را احساس کنند و به تدریج این اصلاح نهادینه شده و به یک رفتار پایدار و نهایتاً به یک فرهنگ در تمامی عرصه‌های مصرف تبدیل شود. فرهنگ‌سازی برای اصلاح الگوی مصرف از زوایای مختلف قابل تحلیل و بررسی است.

رابطه اخلاق و عمل، و تأثیر اخلاق در عمل، چیزی نیست که بر کسی مخفی باشد چرا که اعمال، ما معمولاً از صفات درونی ما سرچشمه می‌گیرد، از اینجا می‌توان نتیجه گرفت، که برای اصلاح جامعه، و اصلاح اعمال مردم باید به اصلاح ریشه‌های اخلاقی عمل پرداخت، چرا که غالب اعمال متکی به ریشه‌های اخلاقی است.

به همین دلیل، بیشترین کوشش‌های انبیاء الهی و مصلحان جوامع اسلامی، مصروف این امر شده است که با تربیت صحیح فضائل اخلاقی را در فرد فرد جامعه پرورش دهند و رذائل را به حداقل برسانند تا اعمال که تراوش صفات اخلاقی است اصلاح گردد. تعبیر به تزکیه در آیات متعدده از قرآن مجید نیز اشاره به همین معنی است.

اگر به سهم و تأثیر اخلاق در اسلام، که یکی از ارکان سه گانه اسلام یعنی عقاید و احکام و اخلاق است، توجه و عنایت شود، و اگر گفتار پیامبر اکرم (به یاد آید که تمام و کامل ساختن مکارم اخلاق را غایت بعثت خود اعلام فرموده

۱. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی (تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ه.ق.)، ج چهارم، ۸.

است^۱ و اگر تعالیم اخلاقی اسلام که بخش مفصل و قابل توجهی از قرآن کریم و قسمت مشروح و مؤکدی از سخنان و تعلیمات رسول خدا (و امیر مؤمنان علی (و دیگر امامان (است مطالعه و بررسی شود، و اگر برترین وصف ستایش آمیز قرآن مجید از اخلاق پیغمبر ﷺ مورد ملاحظه قرار گیرد، نیازی به شرح و بیان بیشتر درباره اهمیت اخلاق در تعالی انسان نیست.

بحث اسانی و مسئله قناعت خصلت و ویژگی اخلاقی ارزشمندی برای يك انسان مستمان به شمار می‌رود. در فرهنگ اسلامی صفت قناعت از جمله صفات فاضله و اخلاق حسنه است و از آن به عنوان وسیله‌ای که سعادت ابدی آدمی را به بار می‌آورد یاد شده است به گونه‌ای که جناب نراقی فرموده است:

«همه فضائل به آن مربوط، بلکه راحت در دنیا و آخرت به آن مربوط است. و صفت قناعت، مرکبی است که آن را به مقصد می‌رساند. و وسیله‌ای است که: سعادت ابدی را به جانب آدمی مرکب سازد، زیرا که: هر که به قدر ضرورت قناعت نمود و دل را مشغول قدر زاید نکرد همیشه فارغ البال و مطمئن خاطر است. و حواس او جمع و تحصیل آخرت بر آسان می‌گردد.

و هر که از این صفت محروم، و آلوده حرص و طمع و تحول امل گشت به دنیا فرو می‌رود، و خاطر او پریشان، و کار او متفرق می‌گردد. و با وجود این، چگونه می‌تواند تحصیل آخرت نماید و به درجات اخیار و ابرار برسد»^۲

بنابراین اخلاق با انسان سروکار اساسی دارد ولی از آنجا که انسان موجودی بسیار پیچیده است، این موجود پیچیده را نمی‌توان به آسانی به سوی کمال و

۱. بعثت لاتمم مکارم الأخلاق: میرزا حسین، محدث نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (بیروت: مؤسسه آل البیت، ۱۴۰۸ ه. ق) ج اول، ۱۸ جلد: ج ۱۱ ص ۱۸/علیکم بمکارم الاخلاق فَاَنْ رَبَّنَا بَعَثَ:

محمد بن حسن، شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة (قم: مؤسسه آل البیت، ۱/۴۰۹ ه. ق) ج ۱۲ ص ۱۷۴

۲. إِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ: قلم آیه ۴

۳. ملأ احمد، نراقی، معراج السعادة (قم: انتشارات هجرت، ۱۳۷۷ ه. ش) ج پنجم: ج ۲ ص ۳۹۸

اخلاق درست هدایت کرد، باید مهارت لازم برای بردن او به سوی کمال را کسب نمود وگرنه خطرات بزرگی در راه خواهد بود.

نمی‌توان گفت کسی دستورالعمل اخلاقی را به شیوه آزمون و خطا به کار گیرد تا به تدریج به نقاط ضعف و خطای خود پی برد زیرا خطاهای اخلاقی گاه موجب بازماندن فرد از کمال، و هلاکت او می‌شود و چون این خطر، بسیار بزرگ است نمی‌توان انسان را بدون مربی رها کرد. انسان بدون مربی یا به هلاکت خواهد افتاد و یا حداقل کمال مناسب با استعدادهای خویش را در نخواهد یافت. از امام زین العابدین علیه السلام روایت شده است که: هلك من ليس له حكيم يرشده؛ کسی که، حکیمی او را راهنمایی نمی‌کند، هلاک می‌شود.

با توجه به شکل کلی بپذیرد رفتار فردی و اجتماعی مردم از اخلاق و تأثیر ملموس و انکار ناپذیر آموزه‌های اخلاقی اهل بیت (بر کم و کیف مصرف بررسی آن از این نگاه نیز دارای اهمیت روانی است؛ زیرا اینان به خاطر ملکه عصمت از گناه و خطاء و در يك جمله اسرار کامل بودنشان مرشدان واقعی جامعه بشریت هستند، و مخفی نیست که بحث از جنبه اخلاقی تأثیر گذار در سایر جنبه‌های بحث از اصلاح الگوی مصرف است. با التفات به این مقدمه در کتاب حاضر سعی می‌شود به این مهم پرداخته شود.